

نقد و تحلیل محتوایی مقالات مجله/ادب فارسی دانشگاه تهران

از منظر علم‌سنجی*

ناصر علیزاده

استاد گروه زبان و ادبیات فارسی دانشگاه شهید مدنی آذربایجان

علیرضا نایبی**

دانشجوی دکتری گروه زبان و ادبیات فارسی دانشگاه شهید مدنی آذربایجان

(از ص ۲۱۹ تا ۲۳۵)

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۷/۱۰/۲۵، تاریخ پذیرش مقاله: ۱۳۹۷/۱۲/۱۵

چکیده

امروزه واژه تولید علم در ادبیات کشور ما جایگاه خاصی پیدا کرده و ذهن مسئولان و برنامه‌ریزان امور علمی و پژوهشی را به خود معطوف داشته است. یکی از این بخش‌ها که شایسته است مورد بررسی موشکافانه قرار گیرد، تولید مقالات علمی - پژوهشی در مجلات معتبر علمی است. بدین منظور، مقاله حاضر به تجزیه و تحلیل داده‌های آماری برگرفته از وبگاه مجله/ادب فارسی دانشگاه تهران با هدف بررسی آماری و تحلیلی تعداد نویسندگان مقالات، مدارک نویسندگان، مراکز و مؤسسات فعال در مجله، میزان همکاری بین نویسندگان و ... در مجله مذکور پرداخته است. در این میان نتایج زیر به دست آمده است: ۶۰ مقاله به صورت انفرادی و ۹۷ مقاله نیز به صورت مشترک نگاشته شده است که ۶۳ مقاله از مقالات مشترک به صورت هم‌دانشگاهی و ۳۴ مقاله به صورت غیرهم‌دانشگاهی بوده است. علی محمد مؤذنی و ۷ نویسنده دیگر با ۴ مقاله پرتولیدترین نویسندگان بوده‌اند. تحلیل متون، ادبیات داستانی و عرفان و تصوف بخش اعظمی از موضوع مقالات را به خود اختصاص داده است. ۲۸ مقاله را اعضای هیئت تحریریه نگاشته شده که میانگین ۱۰/۴۰ را شامل می‌شود که مقبول است. در مجموع به ۴۰۳۹ منبع استناد شده که میانگین مورد استفاده برای هر مقاله ۲۵/۷۲ درصد است که میانگین مقبولی است؛ نیز میانگین سال انتشار ۲۲۷۴ منبع، یعنی ۵۶/۳۰ درصد از آنها بیشتر از ۱۴ سال است. دانشگاه تهران و خوارزمی با ۱۱۵ نویسنده، مجموعاً ۴۲/۷۵ درصد تعداد کل نویسندگان را به خود اختصاص داده‌اند که از نقاط ضعف مجله به‌شمار می‌آید. سه نفر از هیئت تحریریه جزو پرتولیدترین نویسندگان هستند.

واژه‌های کلیدی: نقد، علم‌سنجی، تحلیل محتوا، ادب فارسی، دانشگاه تهران.

*. فرآیند ارزیابی این مقاله باتوجه به موضوع آن، که به نقد مجله/ادب فارسی می‌پردازد، متفاوت بوده است و با آنکه ساختار مقاله می‌تواند علمی-پژوهشی تلقی گردد، در چارچوب مقالات علمی-پژوهشی مجله/ادب فارسی نمی‌گنجد.

nayebialireza1361@gmail.com

** رایانامه نویسنده مسئول:

۱. مقدمه

گسترش علم و تولید آن از ملزومات توسعه علمی هر جامعه‌ای به‌شمار می‌رود؛ زیرا تولید علم، معتبرترین شاخص سنجش رتبه و جایگاه علمی کشورهاست. تعداد پژوهش‌ها، مقاله‌های علمی، مجله‌ها و فصلنامه‌ها و نشریات علمی، از شاخص‌های ارزیابی جایگاه علمی کشورهاست. این موارد از اصلی‌ترین قالب‌های انتقال دانش در سطح علمی و تحقیقی به‌حساب می‌آید و کانون توجه مجامع بین‌المللی را به خود جلب کرده است تا حدی که اختراعات، اکتشافات و یافته‌های نوین را می‌توان در چارچوب همین محمل‌های خاص اطلاعاتی پیدا کرد که تا حد امکان تخصصی شده‌اند (ر.ک: ابوالفتحی ممتاز و همکاران، ۱۳۹۶: ۲۱۱).

امروزه مجلات در انتقال اطلاعات جاری علمی نقش مهمی دارند و علاوه بر استفاده‌های علمی که از آنها صورت می‌گیرد، نمایانگر دستاوردهای جامعه علمی در گسترده‌ترین ابعاد خود از نظر جهانی و ملی و منطقه‌ای هستند و نموداری از حیات علمی آن جامعه به‌شمار می‌آیند (محسنی، ۱۳۸۱: ۴۲)؛ زیرا مجلات علمی، یکی از شاخص‌های اساسی است که می‌تواند سهم عمده‌ای در پیشرفت علمی یک رشته داشته باشد (اسموکر، ۲۰۰۸ به نقل از ضیائی و همکاران، ۱۳۹۳: ۵۲).

مجله عبارت است از نشریه با عنوان مشخص که به‌صورت شماره یا جزوه‌های پیاپی معمولاً با فاصله زمانی منظم و در مدت نامعلوم منتشر می‌شود و حاوی مقالاتی درباره موضوع‌های متفاوت از نویسندگان مختلف است (رهنمای رودپشتی و همکاران، ۱۳۹۱: ۱۲۲).
ضرورت ارزیابی فعالیت‌های علمی - پژوهشی و بررسی آثار تولید علم باعث شده که از دهه هفتاد میلادی شاهد اصطلاحاتی مانند علم‌سنجی، کتاب‌سنجی و ... باشیم. علم‌سنجی بخشی از جامعه‌شناسی علوم است که اغلب مرتبط با سیاست‌گذاری‌های علمی است (گرامی‌راد و همکاران، ۱۳۹۳: ۱۰۷). برای بررسی علم‌سنجی یک مجله معمولاً از روش تحلیل محتوا استفاده می‌شود؛ تحلیل محتوایی عبارت است از شیوه‌ای پژوهشی که برای تشریح عینی، نظام‌مند و کمی محتوای آشکار پیام‌های ارتباطی و برای توصیف طیف وسیعی از متون به‌کار می‌رود. تحلیل محتوا روشی استاندارد است که برای مطالعه و شناسایی ویژگی‌های اطلاعات ثبت‌شده مانند مجلات، کتاب‌ها و وبگاه‌ها به‌کار می‌رود و پژوهشگر را قادر می‌سازد که حجم زیادی از اطلاعات را با هدف بررسی روند موضوعی و محتوایی منابع به‌آسانی به‌صورت سازمان‌یافته درآورد (غلامی، ۱۳۹۵: ۳۰).

با بررسی تولیدات علمی در هر حوزه، می‌توان در انجام سیاست‌های پژوهشی، برنامه‌ریزی راهبردی انجام داد، پیشرفت‌های حاصل را ارزیابی و کنترل کرد و کیفیت فعالیت‌های پژوهشی را ارتقا داد. باتوجه به نقش و اهمیت مجله‌های علمی در عرصه علم و دانش، لازم است که مورد ارزیابی دقیق علمی قرارگیرند و برای این منظور، می‌توان از روش تحلیل محتوایی و استنادی استفاده کرد. از جمله امتیازات این روش، امکان عملی انجام آن و از ویژگی‌های بارز این شیوه، دورنگه داشتن بسیاری از اعمال نظرهای شخصی و تعصب‌ها از نتایج تحقیق است که احتمال می‌رود در سایر روش‌ها تاحدی دیده شود. همچنین می‌توان باتوجه به محدودیت‌های موجود، کارآمدترین منابع اطلاعاتی را انتخاب و تهیه کرد (ر.ک: قهنویه و همکاران، ۱۳۹۰: ۸۷).

مجله *ادب فارسی*، یکی از مجلات علمی-پژوهشی معتبر وزارت علوم، تحقیقات و فناوری است که مدیریت آن با گروه زبان و ادبیات فارسی دانشگاه تهران است. جستار حاضر کوشیده است با استفاده از روش تحلیل محتوایی-استنادی و با بهره‌گیری از علم آمار این مجله را بررسی و تحلیل کند تا نقاط ضعف و قوت آن شناخته شود و در جهت تقویت ابعاد مثبت مجله و بهبود کیفی مقالات آن گام برداشته شود.

پژوهش حاضر اهدافی بدین شرح را دنبال می‌کند: تعیین تولیدات علمی دانشگاه‌ها در مجله، تعیین دانشگاه‌های پرتولید، تعیین فراوانی موضوعاتی که درباره آنها پژوهش انجام شده است، تعیین تعداد نویسندگان مقالات، تعیین جنسیت نویسندگان، تعیین مدارک نویسندگان مقالات، شناخت پرتولیدترین نویسندگان، تعیین میانگین عمر منابع و تعیین نوع منابع به‌کاررفته در مقالات و میانگین آنها.

پرسش‌های پژوهش از این قرارند: کدام دانشگاه‌ها بیشترین تولیدات علمی را در مجله ارائه کرده‌اند؟ چه موضوعاتی بیشترین مقاله را در مجله به خود اختصاص داده است؟ مدارک علمی نویسندگان مقالات مجله بیشتر چیست؟ پرتولیدترین نویسندگان در تألیف مقالات مجله کدام‌اند؟ جنسیت نویسندگان مقالات به چه شکلی است؟ میانگین عمر منابع در مقالات چگونه است؟ کدام نوع (کتاب، مقاله یا ...) از منابع در مقالات بیشترین کاربرد را داشته است؟

درباره پیشینه پژوهش باید گفت که تاکنون در این زمینه کارها و اقدامات قابل-ذکری انجام گرفته است؛ مانند میرزایی، پروینی و سلیمی که وضعیت کیفی و کمی مقالات *مجله انجمن زبان عربی* را در ده شماره ابتدایی آن بررسی کرده‌اند (۱۳۸۷: ۱۶۵-۱۶۶).

(۱۸۱). حمید احمدی، علی سلیمی و لادن فتحی به بررسی میزان استناددهی نویسندگان به مقالات این مجله و نیز به میزان همکاری نویسندگان در ارائه مقالات به این مجله پرداخته‌اند. نتایج این پژوهش نشان داد که به دلیل استنادنشدن به مقاله‌های مجله، ضریب تأثیر مجله، بسیار پایین است. همچنین یافته‌ها نشان داد ۱۳٪ از نویسندگان، بیش از ۴۰٪ مقاله‌ها را به نگارش درآورده‌اند که «قانون لوتکا^۱» تاحدودی در این پژوهش تأیید می‌شود. همچنین در مقاله‌های این مجله، ۳۶۸۱ استناد داده شده که میانگین ۱۸۴ استناد برای هر شماره، محاسبه و به‌طور میانگین برای هر مقاله ۲۲/۰۴ استناد برآورد شده است. در نگارش مقاله‌های این مجله، ۱۸۳ نویسنده حضور دارند. از این تعداد ۷۶٪ مقاله‌ها به‌صورت انفرادی نوشته شده است؛ به‌همین دلیل، ضریب همکاری نویسندگان در سطح پایینی قرار دارد. درکل، براساس مقاله‌های این مجله که نمونه کوچکی از حوزه ادبیات عربی است، منابع و نویسنده هسته‌ای در این حوزه مشاهده نمی‌شود و همکاری و روابط علمی نویسندگان در سطح پایینی است (احمدی، سلیمی و فتحی، ۱۳۹۲: ۱۲۵-۱۴۸). مروّتی و حسام‌پور به بررسی و تحلیل استنادی مقالات فصلنامه نقد ادبی با استفاده از روش تحلیل استنادی پرداخته‌اند. جامعه مورد مطالعه را مقاله‌های شماره‌های ۱ تا ۲۸ این مجله تشکیل می‌دهد که طی سال‌های ۱۳۸۷ تا ۱۳۹۳ منتشر شده‌اند. میزان همکاری بین نویسندگان در نگارش مقالات، مثلاً همکاری دو نفره یا سه نفره، تمایل بیشتر پژوهشگران را به تألیفات انفرادی نشان می‌دهد. در این پژوهش دانشگاه فردوسی مشهد، پرتولیدترین مؤسسه شناخته شد. همچنین بیشترین هم‌تألیفی در میان مؤسسات به‌وسیله دانشگاه تربیت مدرس انجام شده است. میانگین استناد برای هر مقاله ۲۱/۱ درصد به دست آمد. بیشترین استنادها به کتاب‌ها (۷۶/۲۴ درصد) و سپس به مقالات (۲۱/۱۶ درصد) صورت گرفته است. از نظر زبان، منابع فارسی (۶۹/۰۵ درصد) بیشترین استنادها را داراست (مروّتی و حسام‌پور، ۱۳۹۴: ۱۵۵-۱۷۰). فرهنگی، خاصه و ابراهیمی دینانی نیز در پژوهش خویش با عنوان «پژوهش‌های عرفانی در آینه علم‌سنجی» به این نتیجه دست یافته‌اند که این چنین تحقیقاتی به رتبه‌بندی علمی مقالات از جنبه‌های مختلفی مانند تعداد یا استناد آنها می‌انجامد؛ ازسوی دیگر، تاحد بسیاری جایگاه پژوهشگران را در عرصه نگارش بر مبنای تعداد مقاله یا شاخص «اچ»^۲ مشخص می‌کند؛ همچنین ابراز می‌دارند که این قبیل

پژوهش‌ها به جایگاه نویسندگان در عرصه هم‌نویسندگی بر مبنای مرکزیت ایشان در تعامل با دیگر پژوهشگران توجه دارد (۱۳۹۷: ۱۰۹-۱۳۲).

۲. مجله ادب فارسی

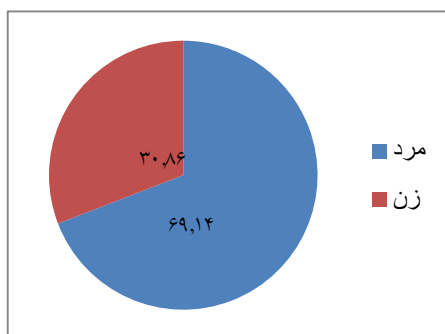
در این بخش به بررسی تحلیل محتوایی و استنادی مجله ادب فارسی بر اساس معیارهای مختلف پرداخته شده است. این مجله به زبان فارسی منتشر می‌شود. در ۱۹ شماره چاپ‌شده این مجله که در وبگاه مجله بارگذاری شده، ۱۵۷ مقاله به چاپ رسیده است. این مجله به‌طور متناوب و منظم مقالات خویش را چاپ کرده است که در مجموع نکته مثبتی برای آن تلقی می‌شود.

۲-۱. تعداد نویسندگان بر حسب جنسیت

در این بخش تفاوت معناداری بین جنسیت نویسندگان وجود دارد که شاید دلیل اصلی آن به حضور کمتر زنان در بین اعضای هیئت علمی و دانشجویان تحصیلات تکمیلی گروه زبان و ادبیات فارسی در دانشگاه‌ها برمی‌گردد. نیز شاید علاقه مردان به پژوهش و استفاده از مزایای آن در ارتقای جایگاه علمی از یک سو و نداشتن مشغله‌های خانوادگی از دیگر سو، از دلایل مشارکت بیشتر مردان در نگارش مقالات این مجله بوده است.

جدول شماره ۱- تعداد نویسندگان مقالات بر حسب جنسیت

جنسیت	تعداد	درصد
مرد	۱۸۶	۶۹,۱۴
زن	۸۳	۳۰,۸۶
مجموع	۲۶۹	۱۰۰

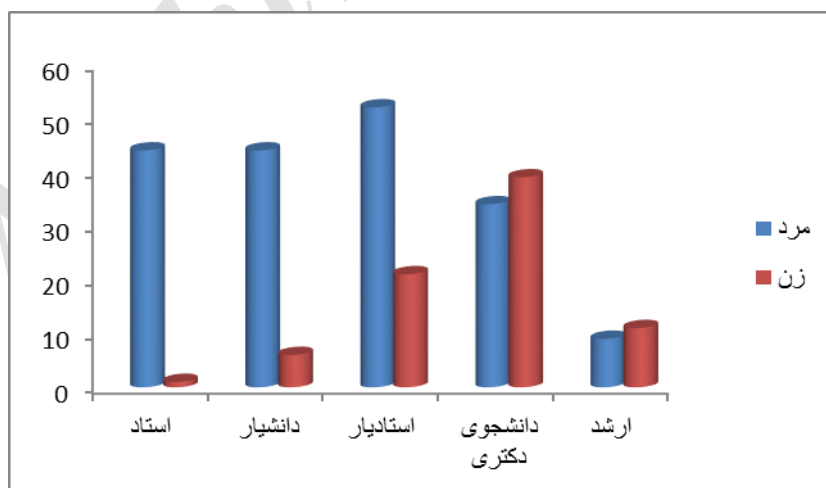
نمودار شماره ۱- تعداد نویسندگان مقالات بر حسب جنسیت

۲-۲. نویسندگان به تفکیک مدرک و جنسیت

در بخش زیر به بررسی مدارک نویسندگان برحسب جنسیت آنان پرداخته شده است؛ نتایج پژوهش نشان می‌دهد که بیشترین درصد مدرک نویسندگان مقالات، مربوط به نویسندگان با مدرک استادیاری و دانشجویان دکتری با فراوانی ۱۴۶ نفر است. حضور ۱۶۸ عضو هیئت علمی در میان نویسندگان، نشانگر توجه خاص آنها به این مجله است. در این میان، وجود ۱۰۱ نویسنده با مدرک دکتری، دانشجوی دکتری و نیز کارشناسی ارشد، نشان از همکاری آنها با هیئت علمی دانشگاه‌ها دارد. حضور نویسندگان با مدرک استادی و دانشیاری و نظارت آنان بر پژوهش‌های انجام‌شده، یکی از نقاط قوت مجله محسوب می‌شود. بهتر است مجله از مقالاتی که با الگوی مشارکت استاد (دانشیار) + استادیار + دانشجو به زیور طبع آراسته می‌شود، استقبال بیشتری داشته باشد تا محتوای مقالات غنی‌تر و پربارتر شود.

جدول شماره ۲- نویسندگان به تفکیک مدرک و جنسیت

جنسیت	استاد	درصد	دانشیار	درصد	استادیار	درصد	دکتری	درصد	ارشد	درصد	غیره	درصد
مرد	۴۴	۱۶,۳۴	۴۴	۱۶,۳۴	۵۲	۱۹,۳۲	۳۴	۱۲,۶۴	۹	۳,۴۱	۳	۱,۱۱
زن	۱	۰,۳۷	۶	۲,۲۴	۲۱	۷,۸۱	۳۹	۱۴,۴۹	۱۱	۴,۱۲	۵	۱,۸۱
مجموع	۴۵	۱۶,۷۱	۵۰	۱۸,۵۸	۷۳	۲۷,۱۳	۷۳	۲۷,۱۳	۲۰	۷,۵۳	۸	۲,۹۲

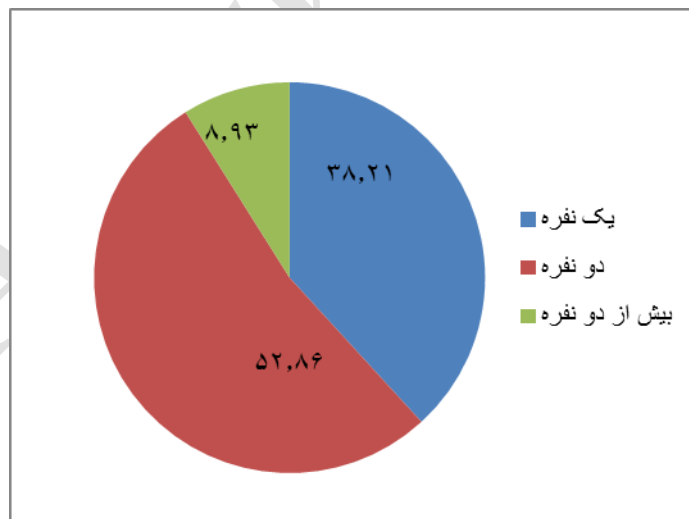
نمودار شماره ۲- نویسندگان به تفکیک مدرک و جنسیت

۲-۳. میزان هم‌تألیفی نویسندگان در مقالات

شاخص دیگری که در این تحقیق مورد بررسی قرار گرفت، میزان هم‌تألیفی بین نویسندگان مقالات مشترک است. با بررسی مقالات مشخص شد که ۶۰ مقاله به صورت انفرادی نوشته شده و ۹۷ مقاله نیز به صورت مشترک تهیه شده است. وجود ۶۱،۷۸ درصد مقالات مشترک نشانگر میزان بالایی از هم‌تألیفی بین نویسندگان است که این مورد نیز جزو نکات مثبت و حائز اهمیت این مجله محسوب می‌شود. اما شایسته‌تر می‌نماید که مجله از نویسندگان مختلف درخواست کند تا مقالات بیشتری به صورت مشترک نگاشته شود. جا دارد که مجله نگاه بهتر و جامع‌تری نسبت به مقالات مشترک داشته باشد تا این مقالات روند رو به رشدی را طی کنند زیرا وجود همکار در مقاله و ارائه نظرات و تضارب آراء سبب بهبود کیفی مقاله و نوعی داوری پیش از موعد در مورد مقاله می‌گردد.

جدول شماره ۳- میزان هم‌تألیفی نویسندگان در مقالات

نویسندگان	تعداد	درصد
یک نفره	۶۰	۳۸,۲۱
دو نفره	۸۳	۵۲,۸۶
بیش از دو نفر	۱۴	۸,۹۳
مجموع	۱۵۷	۱۰۰

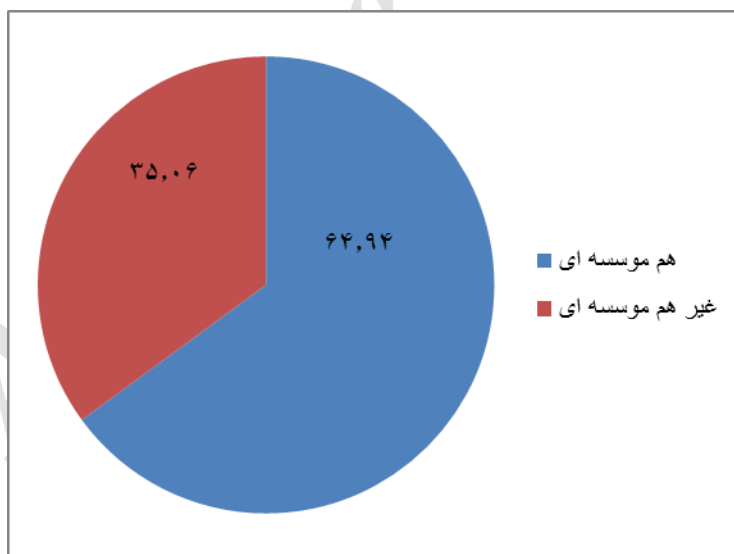
نمودار شماره ۳- میزان هم‌تألیفی نویسندگان در مقالات

۲-۴. میزان مشارکت نویسندگان هم‌مؤسسه‌ای و غیرهم‌مؤسسه‌ای

شاخص بعدی که در بررسی تحلیلی- استنادی مجله مورد بررسی قرار گرفت، میزان مشارکت نویسندگان هم‌مؤسسه‌ای و غیرهم‌مؤسسه‌ای است؛ بررسی‌ها نشان داد که از ۹۷ مقاله که به‌صورت مشترک تهیه شده است، ۶۳ مقاله از نویسندگانی چاپ شده که از یک مؤسسه هستند و ۳۴ مقاله از نویسندگانی به چاپ رسیده که از مؤسسات مختلف با هم همکاری داشته‌اند. نگارندگان پیشنهاد می‌دهند دست‌اندرکاران مجله با توجه به تخصص دانشگاهی استادان، پیشنهادهایی دال بر نگارش مقالات مشترک به استادان دانشگاه‌های مختلف کشور ارائه دهند تا نویسندگانی که کمتر شهرت داشته و امکان ارائه مقاله برای آنها ضعیف است، با مشاوره و همکاری استادان بنام، توان علمی خویش را به منصفه ظهور رسانده و شاهد چاپ مقالاتی با کیفیت بهتر باشیم.

جدول شماره ۴- میزان مشارکت نویسندگان هم‌مؤسسه‌ای و غیرهم‌مؤسسه‌ای

نحوه مشارکت	تعداد	درصد
هم‌مؤسسه‌ای	۶۳	۶۴,۹۴
غیرهم‌مؤسسه‌ای	۳۴	۳۵,۰۶
مجموع	۹۷	۱۰۰

نمودار شماره ۴- میزان مشارکت نویسندگان هم‌مؤسسه‌ای و غیرهم‌مؤسسه‌ای

۲-۵. دانشگاه‌ها و مؤسسات مشارکت‌کننده در مقالات

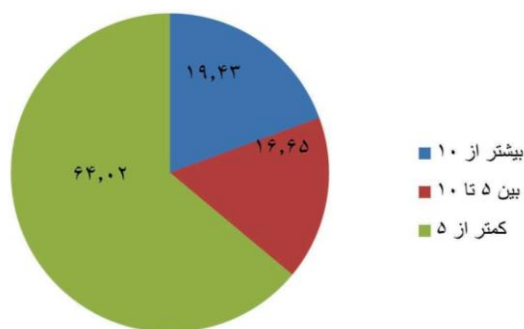
بررسی‌ها نشان داد در مجموع ۳۶ دانشگاه و مرکز علمی در نگارش مقالات مشارکت داشته‌اند که در این بخش، به تفکیک تعداد مقالات هر یک، به آنها اشاره شده است؛ لازم به ذکر است که در این قسمت تمامی عناوین نویسندگان که در مقالات نوشته شده مورد بررسی قرار گرفته است. دانشگاه تهران و خوارزمی ۴۲,۷۵ درصد نویسندگان (یعنی نزدیک یک دوم) را به خود اختصاص داده‌اند که این امر شاید یکی از نقاط ضعف بارز مجله محسوب گردد. از طرف دیگر بسیاری از دانشگاه‌های کشور مانند اراک، ایلام، سیستان و بلوچستان، تبریز اصلاً مشارکتی نداشته یا برخی از دانشگاه‌ها مثل فردوسی، الزهراء، شهید مدنی، ارومیه و ... مشارکت ضعیفی در تدوین مقالات مجله داشته‌اند. پیشنهاد می‌گردد دست‌اندرکاران مجله، با ارائه محورهای همایش به دانشگاه‌های مختلف و اطلاع‌رسانی بهتر و بیشتر به تمامی دانشگاه‌ها، زمینه را برای دریافت مقالات از دانشگاه‌های مختلف فراهم آورند. نیز پیشنهاد می‌شود مجله در داوری مقالات و ارائه پیشنهادهای گرانسنگ داوران در روند داوری برای چنین دانشگاه‌هایی تسهیلاتی در نظر بگیرند. همچنین مجله می‌تواند با اتخاذ برخی سیاست‌های علمی، چاپ مقالات از دانشگاه تهران و خوارزمی را به حداقل برساند.

جدول شماره ۵- دانشگاه‌ها و مؤسسات مشارکت‌کننده در مقالات بر حسب تعداد نویسندگان

تعداد نویسندگان	دانشگاه	تعداد نویسنده	دانشگاه	تعداد نویسنده	دانشگاه
۱	شهید ستاری	۴	کاشان	۹۱	تهران
۱	دامغان	۴	فرهنگستان	۲۴	خوارزمی
۱	زابل	۳	شهید مدنی	۱۹	اصفهان
۱	حکیم سبزواری	۳	شهید چمران	۱۴	پیام نور
۱	فنی و حرفه ای	۳	ارومیه	۱۳	علامه
۱	قزوین	۳	مازندران	۱۲	شهید بهشتی
۱	رودکی تاجیکستان	۳	الزهرا	۱۱	آزاد
۱	شهرکرد	۲	صنعتی شریف	۹	بوعلی سینا
۱	لاذقیه	۲	فردوسی	۹	پژوهشگاه
۱	خواجه نصیر	۲	قم	۸	سمنان
		۲	رازی	۵	تربیت مدرس
		۱	شهید رجایی	۵	شیراز
		۱	یاسوج	۵	کردستان

جدول شماره ۶- میزان مشارکت دانشگاه‌ها در تدوین مقالات بر حسب تعداد نویسنده

میزان مشارکت	تعداد	درصد
بیشتر از ۱۰ نویسنده	۷	۱۹,۴۳
بین ۵ تا ۱۰ نویسنده	۶	۱۶,۶۵
کمتر از ۵ نویسنده	۲۳	۶۴,۰۲
مجموع	۳۶	۱۰۰

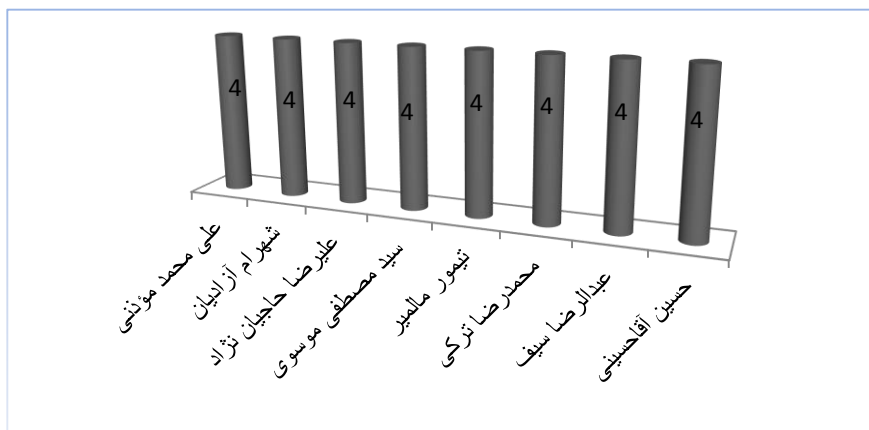
نمودار شماره ۵- میزان مشارکت دانشگاه‌ها در تدوین مقالات

۶-۲. پرتولیدترین نویسندگان

شاخص بعدی مورد بررسی در این پژوهش، پرتولیدترین نویسندگان است که در قالب جدول و نمودار نشان داده است. بررسی‌ها نشان داد که هشت نفر از نویسندگان، با تولید ۴ مقاله پرتولیدترین نویسنده بوده است. نکته جالب توجه در این بخش این است که مجله می‌تواند با تدوین قانون در هیئت تحریریه خود از چاپ چند مقاله در یک سال برای یک نویسنده خودداری کند تا شانس بررسی و چاپ مقالات به نویسندگان مختلف نیز برسد.

جدول شماره ۷- پرتولیدترین نویسندگان

نام نویسنده	تعداد	درصد
علی محمد مؤذنی	۴	۱,۴۸
شهرام آزادیان	۴	۱,۴۸
علیرضا حاجیان‌نژاد	۴	۱,۴۸
سید مصطفی موسوی	۴	۱,۴۸
تیمور مال میر	۴	۱,۴۸
محمد رضا ترکی	۴	۱,۴۸
عبدالرضا سیف	۴	۱,۴۸
حسین آقا حسینی	۴	۱,۴۸

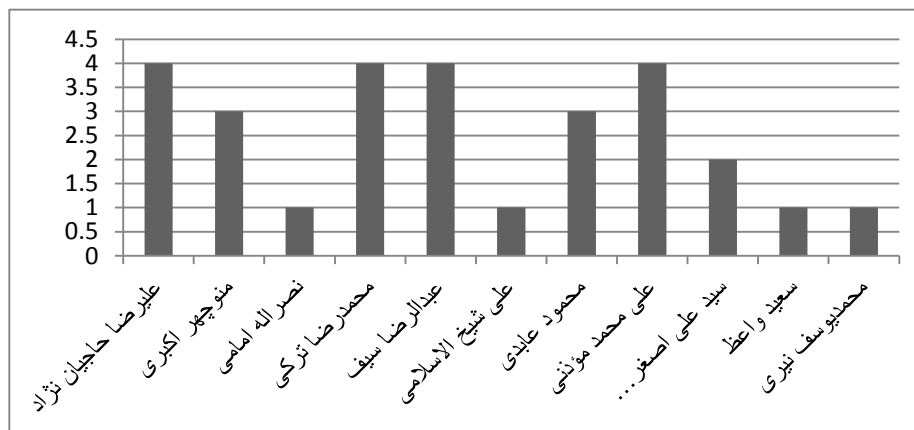
نمودار شماره ۶- پرتولیدترین نویسندگان

۲-۷. تعداد مقالات اعضای هیئت تحریریه

موضوع دیگری که در پژوهش حاضر به آن پرداخته شده میزان مقالات اعضای محترم هیئت تحریریه مجله است که هریک به تفکیک بیان شده است؛ تعداد ۲۸ مقاله از اعضای هیئت تحریریه به چاپ رسیده که ۱۰,۴۰ درصد کل مقالات را به خود اختصاص داده که میانگینی قابل قبول به نظر می‌رسد. بررسی‌ها حاکی از آن است که برخی از اعضای هیئت تحریریه هیچ گونه مشارکتی با مجله نداشته‌اند و از طرف دیگر ۴ نفر از این اعضای محترم جزو پرتولیدترین نویسندگان هستند.

جدول شماره ۸- تعداد مقالات اعضای هیئت تحریریه

مقالات	نویسنده
۴	علیرضا حاجیان نژاد
۳	منوچهر اکبری
۱	نصراله امامی
۴	محمد رضا ترکی
۴	عبدالرضا سیف
۱	علی شیخ الاسلامی
۳	محمود عابدی
۴	علی محمد مؤذنی
۲	سید علی اصغر میرباقری فرد
۱	سعید واعظ
۱	محمد یوسف نیری

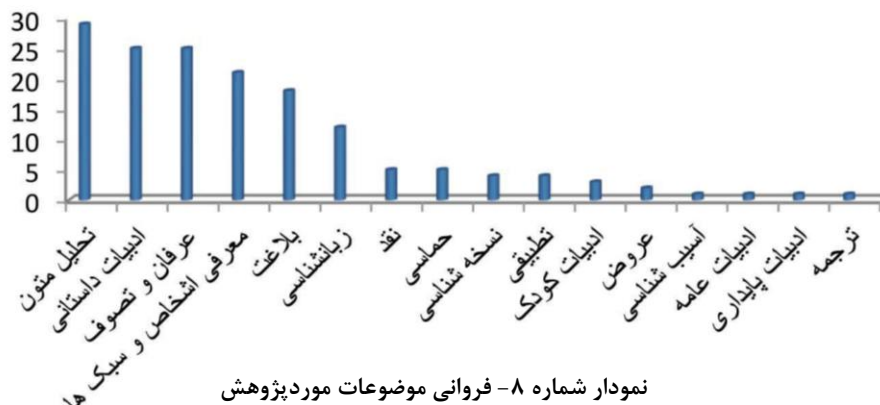
نمودار شماره ۷- تعداد مقالات اعضای هیئت تحریریه

۸-۲. فراوانی موضوعات مورد پژوهش در مجله

شاخص بعدی در این پژوهش فراوانی موضوعات مورد پژوهش در مقالات این مجله بود؛ بررسی‌ها نشان‌دهنده علاقه نویسندگان، هیئت تحریریه و داوران محترم این مجله به رویکرد تحلیل متون و ادبیات داستانی در کنار ادبیات عرفانی است که حدود نیمی از مقالات را به خود اختصاص داده است. در راستای تخصصی‌شدن مجلات علمی، شایسته است در صورت تمایل، دست‌اندرکاران یکی از رویکردهای موضوعی فوق را به‌عنوان بخش تخصصی مجله انتخاب کنند یا در هر شماره، موضوع مشخصی را انتخاب نمایند تا روند موضوعی مقالات، منسجم‌تر از گذشته شود.

جدول شماره ۹- فراوانی موضوعات مورد پژوهش

موضوع	تعداد	درصد	موضوع	تعداد	درصد
تحلیل متون	۲۹	۱۸,۴۸	نسخه‌شناسی	۴	۲,۵۴
ادبیات داستانی	۲۵	۱۵,۹۲	تطبیقی	۴	۲,۵۴
عرفان و تصوف	۲۵	۱۵,۹۲	ادبیات کودک	۳	۱,۹۲
معرفی اشخاص و سبک‌ها	۲۱	۱۳,۳۸	عروض	۲	۱,۲۸
بلاغت	۱۸	۱۱,۴۲	آسیب‌شناسی	۱	۰,۶۳
زبان‌شناسی	۱۲	۷,۶۲	ادبیات عامه	۱	۰,۶۳
نقد	۵	۳,۱۸	ادبیات پایداری	۱	۰,۶۳
حماسی	۵	۳,۱۸	ترجمه	۱	۰,۶۳

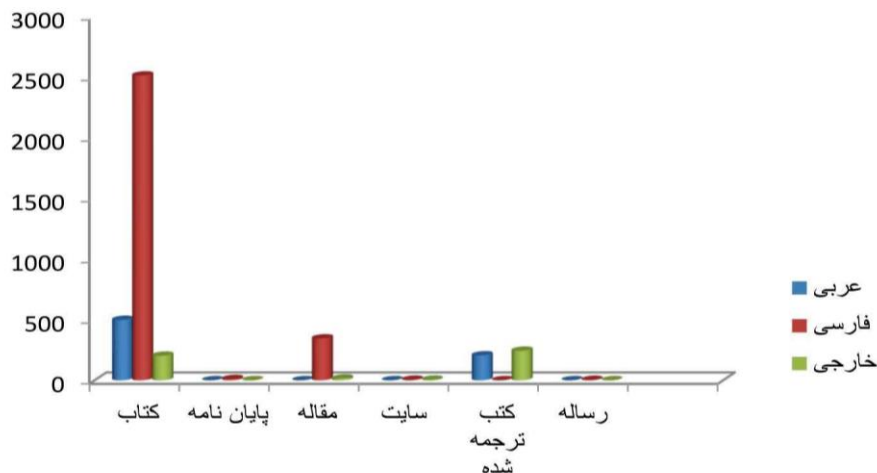

۲-۹. تنوع منابع به‌کاررفته در مقالات

موضوع دیگری که در پژوهش حاضر به آن پرداخته شده است، تنوع منابع به کار رفته در مقالات است که به‌صورت جدول و نمودار طراحی شده است؛ بررسی‌ها نشان می‌دهد که در مجموع ۴۰۳۹ منبع به کار رفته است که شامل انواع مختلف منابع (کتاب، مقاله یا ...) است؛ میانگین بهره‌گیری هر مقاله از این منابع ۲۵,۷۲ درصد است که تعداد ۶۹ مقاله بیشتر و ۸۸ مقاله کمتر از میانگین مذکور منبع دارند. نکته جالب توجه جایی است که مقاله «نکاتی درباره تدوین گرایش برای رشته زبان و ادبیات فارسی» قسمت منابع را ندارد. نیز ۷ مقاله از این مجله ۱۰ یا کمتر از ۱۰ منبع دارند که برای یک مقاله پژوهشی ناکافی به نظر می‌رسد. در این بین شاهد علاقه‌مندی نویسندگان محترم به بهره‌مندی از کتاب هستیم که احتمالاً ناشی از موضوعات موردبررسی این مجله است، درحالی‌که مقالات علمی، پایان‌نامه‌ها جزو منابع روزآمدی هستند که متأسفانه کمتر از آنها استفاده می‌شود.

جدول شماره ۱۰- تنوع منابع به کار رفته در مقالات

منبع	عربی	درصد	فارسی	درصد	خارجی	درصد
کتاب	۴۹۸	۱۲,۳۲	۲۵۱۱	۶۲,۱۸	۲۰,۲	۵,۰۲
پایان‌نامه	۰		۱۰	۰,۲۶	-	
رساله			۳	۰,۰۷		
مقاله	-		۳۴۵	۸,۵۵	۱۴	۰,۳۳
سایت و میکروفیلم	-		۴	۰,۰۹	۴	۰,۰۹
کتاب ترجمه شده	عربی فارسی ۲۰۵	۵,۰۸	انگلیسی فارسی ۲۴۳	۶,۰۱		
مجموع	۷۰۳	۱۷,۴۰	۳۱۱۶	۷۷,۱۶	۲۲۰	۵,۴۴

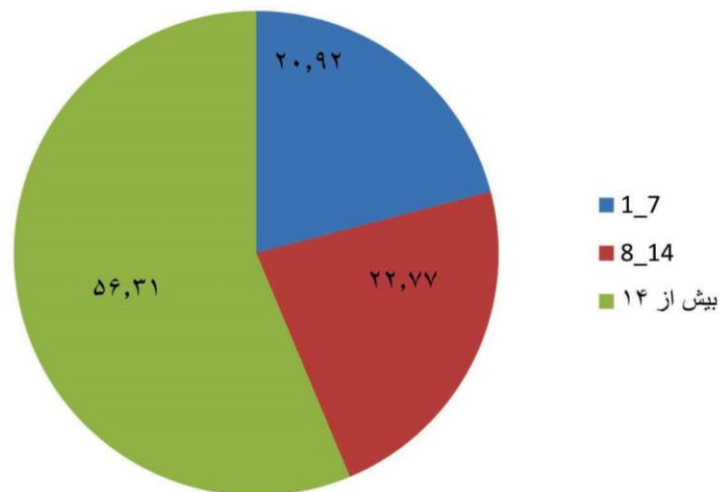
نمودار شماره ۹- تنوع منابع به کار رفته در مقالات

۲-۱۰. میانگین عمر منابع

شاخص بعدی موردنظر این پژوهش میانگین عمر منابع بوده است؛ در این بخش منابع براساس فاصله زمانی به صورت ۱-۷ سال (منابع روزآمد)، ۸-۱۴ سال (منابع متوسط) و بیش از ۱۴ سال (منابع قدیمی) دسته‌بندی شده است. شایان ذکر است که این دسته‌بندی بدین منظور صورت گرفته تا میزان توجه نویسندگان محترم را به مقالات و پایان‌نامه‌ها و سایت‌ها نشان دهد که به صورت روزآمد در حال تولید علم هستند اما متأسفانه کمتر به آنها توجه شده است. روش کار بدین صورت بوده که تاریخ منابع بر حسب زمان‌بندی با تاریخ نشر مقاله حساب شده است. نتایج نشان می‌دهد که بیش از ۵۶,۳۱ درصد منابع این مقالات، جزو منابع قدیمی هستند. شایسته است مجله از نویسندگان بخواهد که از آخرین نسخه چاپ‌شده یا ویرایش‌شده یک اثر استفاده کنند و نیز در زمینه تنوع منابع، از نویسندگان بخواهد در هر مقاله حداقل از دو پایان‌نامه و ۵ مقاله استفاده کنند تا درجه روزآمدی منابع به حد مطلوب برسد.

جدول شماره ۱۱- میانگین عمر منابع

میانگین عمر	تعداد	درصد
۱-۷ سال	۸۴۵	۲۰,۹۲
۸-۱۴ سال	۹۲۰	۲۲,۷۷
بیش از ۱۴ سال	۲۲۷۴	۵۶,۳۱
مجموع	۴۰۳۹	۱۰۰

نمودار شماره ۱۰- میانگین عمر منابع

۳. نتیجه

در ۱۹ شماره چاپ شده این مجله، ۱۵۷ مقاله به چاپ رسیده است. نتایج پژوهش بیانگر آن است که ۱۸۶ نویسنده مرد و ۸۳ نویسنده زن در نگارش این مقالات سهیم بوده‌اند. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که بیشترین درصد مدرک نویسندگان مقالات، مربوط به نویسندگان با مدرک استادیاری و دانشجویان دکتری با فراوانی ۱۴۶ نفر است. با بررسی مقالات مشخص شد که ۶۰ مقاله به صورت انفرادی نوشته شده و ۹۷ مقاله نیز به صورت مشترک تهیه شده است. وجود ۶۱،۷۹ درصد مقالات مشترک نشانگر میزان بالایی از هم‌تألیفی بین نویسندگان است. در مجموع ۳۶ دانشگاه و مرکز علمی در نگارش مقالات مشارکت داشته‌اند؛ دانشگاه تهران و خوارزمی مجموعاً ۴۲،۷۵ درصد نویسندگان (یعنی نزدیک یک دوم) را به خود اختصاص داده‌اند. بررسی‌ها نشان داد که علی‌محمد مؤذنی و هفت نویسنده دیگر با ۴ مقاله پرتولیدترین نویسنده بوده است. تعداد ۲۸ مقاله از اعضای هیئت تحریریه به چاپ رسیده که ۱۰،۴۰ درصد کل مقالات را به خود اختصاص داده که میانگینی قابل قبول به نظر می‌رسد. تحلیل متون، ادبیات داستانی و عرفان و تصوف حدود نیمی از مقالات را به خود اختصاص داده است. در مجموع ۴۰۳۹ منبع به کار رفته است که شامل انواع مختلف منابع است؛ میانگین بهره‌گیری هر مقاله از این منابع ۲۵،۷۲ درصد است که تعداد ۶۹ مقاله بیشتر و ۸۸ مقاله

کمتر از میانگین مذکور منبع دارند. نتایج نشان می‌دهد که ۵۶,۳۱ منابع این مقالات، جزو منابع قدیمی هستند که بیش از ۱۴ سال با زمان چاپ مقاله فاصله دارند.

پی‌نوشت

۱. «یکی از قوانین توصیف و تبیین و پیش‌بینی وضعیت علمی افراد قانون لوتکاست. لوتکا با بیان قانون خود قصد داشت نشان دهد که میان تعداد نوشته‌ها و تعداد کسانی که نوشته‌ها را به وجود می‌آورند، رابطه‌ای معکوس وجود دارد؛ به طوری که تعداد زیادی از افراد، تعداد اندکی نوشته تولید می‌کنند و تعداد اندکی از افراد تعداد زیادی نوشته خلق می‌کنند. لوتکا برای دستیابی به «قانون مربع معکوس» با استفاده از منابع اطلاعاتی، درصد نویسندگان صاحب یک، دو، سه و n اثر را در مقابل تعداد آثار آنان، همراه با مقادیر متغیر لگاریتم آنها نشان داد. او شیب خطی را که روی نمودار داده‌ها وجود داشت، محاسبه کرد و دریافت که این شیب به‌طور تقریبی برابر با ۲ است. لوتکا پس از تنظیم داده‌ها فرمول عمومی ارتباط را میان فراوانی نویسندگانی (y) که دارای x مقاله هستند، چنین تعریف کرده است:

$$X^n yx = c$$

$x =$ تعداد مقاله؛ $y =$ تعداد نویسندگان صاحب x مقاله؛ $n =$ عدد ثابت $= 2 =$ مقدار ثابت است» (نوروزی چاکلی، ۱۳۹۰: ۱۹۴-۱۹۶).

۲. « h -Index، یکی از شاخص‌های جدید علم‌سنجی است که کیفیت بهره‌وری علمی واقعی و تأثیر علمی یک پژوهشگر یا دانشمند را مشخص می‌کند. این شاخص براساس مجموعه مقالات یک پژوهشگر که دارای بیشترین استناد هستند و شمار استناداتی که در مقالات منتشرشده سایرین به آنها داده شده است، می‌باشد. این شاخص می‌تواند برای مشخص شدن بهره‌وری و تأثیر گروهی از پژوهشگران و دانشمندان، مانند یک گروه آموزشی، یک دانشگاه و یا در یک کشور به‌کارگرفته شود» (هیرش، ۲۰۰۵: ۴۶). «این شاخص توسط هیرش به‌عنوان ابزاری برای تعیین کیفیت نسبی علم و دانش دانشمندان و پژوهشگران مطرح شده است که گاهی اوقات به نام شاخص هیرش نامیده می‌شود. این شاخص معادل عامل تأثیر ($imfa$) برای پژوهشگران محسوب می‌شود» (رحمان‌پور و همکاران، ۱۳۸۷: ۷۰).

منابع

- ابوالفتحی ممتاز، یدالله و همکاران (۱۳۹۶)، «تحلیل محتوایی و استنادی مقالات چاپ شده در مجلات علمی پژوهشی سالمندی ایران ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۴»، *سالمندی ایران*، جلد ۱۲، ش ۲، ۲۰۸-۲۱۹.
- احمدی، حمید، علی سلیمی و لادن فتحی (۱۳۹۲)، «تحلیل استنادی و روابط هم‌نویسندگی مقاله‌های مجله علمی-پژوهشی انجمن ایرانی زبان و ادبیات عربی (مورد مطالعه: شماره ۱ تا ۲۰)»، *زبان و ادبیات عربی*، س ۹، ش ۲۹، ۱۲۵-۱۴۸.
- ادب فارسی (۱۳۹۰-بهار و تابستان ۱۳۹۷)، دانشگاه تهران، شماره‌های پیاپی ۳-۲۱.
- رحمان‌پور، سمیه و همکاران (۱۳۸۷)، «شاخص هیرش (h -Index) چالش‌ها و ابزارهای مکمل»، *مدیریت سلامت*، دوره ۱۱، ش ۳۱، ۶۹-۷۷.

- رهنمای رودپشتی، فریدون و همکاران (۱۳۹۱)، «تحلیل محتوای نشریات دارای رتبه علمی پژوهشی حسابداری در ایران»، *حسابداری مدیریت*، سال پنجم، ش ۱۵، ۱۲۱-۱۴۳.
- ضیائی، علی و همکاران (۱۳۹۳)، «تحلیل محتوای مقالات نشریه علوم حرکتی و ورزش دانشگاه خوارزمی»، *مدیریت ارتباطات در رسانه‌های ورزشی*، سال اول، ش ۳، ۵۲-۶۲.
- غلامی، طاهره (۱۳۹۵)، «تحلیل محتوای مقالات فصلنامه اخلاق در علوم و فناوری (۱۳۸۵-۱۳۹۴)»، *اخلاق در علوم و فناوری*، سال ۱۱، ش ۱، ۲۹-۳۸.
- فرهنگی، سهیلا، علی‌اکبر خاصه و آرزو ابراهیمی دینانی (۱۳۹۷)، «پژوهش‌های عرفانی در آینه علم‌سنجی»، *پژوهش‌های ادب عرفانی*، ش ۳۶، ۱۰۹-۱۳۲.
- قهنویه، حسن و همکاران (۱۳۹۰)، «تحلیل محتوایی و استنادی مقالات چاپ‌شده در مجله علمی پژوهشی مدیریت اطلاعات سلامت»، *مدیریت اطلاعات سلامت*، سال ۸، ش ۱، ۸۶-۹۶.
- گرامی‌راد، فاطمه و همکاران (۱۳۹۳)، «تحلیل محتوای مقاله‌های مجلات علمی پژوهشی حسابداری و مالی منتشره بین سال‌های ۱۳۸۷-۱۳۹۲»، *حسابداری مدیریت*، سال هفتم، ش ۲۳، ۱۰۵-۱۲۲.
- محسنی، منوچهر (۱۳۸۱)، «بررسی مسائل درون‌سازمانی و برون‌سازمانی مجلات علمی در ایران»، *تحقیقات کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاهی*، ش ۳۹، ۴۱-۷۱.
- مروتی، مرضیه و سعید حسام‌پور (۱۳۹۴)، «تحلیل استنادی مقالات فصلنامه علمی - پژوهشی نقد ادبی (شماره‌های ۱-۲۸)»، *نقد ادبی*، دوره ۸، ش ۳۲، ۱۵۵-۱۷۰.
- میرزایی، فرامرز، خلیل پروینی و علی سلیمی (۱۳۸۷)، «تحلیل گزارش‌گونه مقالات چاپ‌شده مجله انجمن ایرانی زبان و ادبیات عربی»، *زبان و ادبیات عربی*، ش ۱۰، ۱۶۵-۱۸۱.
- نوروزی چاکلی، عبدالرضا (۱۳۹۰)، *آشنایی با علم‌سنجی (مبانی، مفاهیم، روابط و ریشه‌ها)*، تهران، سمت.

Hirsch j. E. An index to quantify an individuals scientific research output. Proceedings of the National Academy of Sciences 2005. 46: 16569-16572.